

Такім чынам, мы прыходзім да высновы, што ў творах Л. Калюгі для абазначэння роду і ліку выкарыстоўваюцца разнастайныя моўныя адзінкі, у тым ліку і дыялектнага паходжання. Падобныя словы тут такія ж раўнапраўныя, як і літаратурныя адпаведнікі. Яны ўжываюцца ў аўтарскай і ў мове персанажаў як вынік «зродненасці», «зліцця» самога пісьменніка і яго герояў.

Літаратура

1. Калюга, Л. Творы: Раман. апавесці, апавяданні, лісты / Л. Калюга. – Мінск: Маст. літ., 1992. 607 с.
2. Сяонёў, М. Мова Лукіша Калюгі / М. Сяонёў. – Полацк. – 1992. – № 6.

Т. М. Смольская (Мінск)

УСТАРЭДАЯ ЛЕКСІКА Ў ЮРЫДЫЧНЫХ ТЭКСТАХ

З пункту гледжання актыўнасці ўжывання ў мове лексіка падзяляецца на два пласты: актыўны слоўнікавы запас – гэта словы, што з’яўляюцца актыўна абслугоўваюць усе сферы дзейнасці людзей, і пасіўны слоўнікавы запас – гэта словы меншай ступені сучаснасці, малаўжывальныя. Актыўная лексіка ўключае ў сябе большасць самастойных часцін мовы, а таксама злучнікі, займеннікі, невятворныя лічэбнікі, прыназоўнікі, колькасць якіх невялікая, але амаль усе яны вельмі ўжывальныя ў мове. Дадзеная лексіка ахоплівае ўсе сферы камунікатывнай дзейнасці людзей, як правіла, з’яўляецца шматзначнай, характарызуецца шырокай лексічнай спалучальнасцю, адносіцца да стылёва нейтральнай, не ўспрымаецца ні як ўстарэлае, ні як новае, незвычайнае, уяўляецца добра вядомай усім носьбітам беларускай мовы. Усе гэтыя палажэнні неабходна давесці да аўдыторыі пры працы з тэкстамі па спецыяльнасці, таму што пры большай ступені інфармаванасці студэнтам будзе прасцей арыентавацца ў лексічных пластах беларускай мовы.

У прафесійнай дзейнасці актыўную лексіку складаюць спецыяльныя словы, тэрміны, што з’яўляюцца з найменнямі актуальных навуковых паняццяў, наменклатурныя назвы тэхнічных прыстасаванняў, прылад і іх дэталей. Спецыяльная лексіка не з’яўляецца агульным моўным здабыткам, але добра вядомая спецыялістам пэўнай галіны, шырока ўжывальная імі ў сваёй працоўнай дзейнасці.

У курсе «Беларуская мова. Прафесійная лексіка» значнае месца адводзіцца працы з тэкстамі па спецыяльнасці. Падобраныя з гэтай нагоды правазнаўчыя тэксты могуць быць разнастайнымі зместам, жанрам, галіной дзейнасці і лексічным напам’ятам. Калі, напрыклад, разглядаем тэму «Беларуская мова часоў Вялікага княства Літоўскага», то і тэксты падбіраем адпаведныя, гэта значыць, што побач з агульнаўжывальнымі словамі ў тэкстах названага перыяду сустракаецца значная колькасць лексікі паслўнага ўжывання, устарэлай. Для тлумачэння пэўных слоў, дакладнага разумення іхсэнсу аўдыторыяй распрацаваны спецыяльныя заданні і практыкаванні.

Напрыклад, у адным з артыкулаў Статута ВКЛ 1566 г. сустракаюцца словы *ардынчыны, баброўнікі, бенкарт, вагька, везенне, віж, выведанне*. Відавочна, што значэнне гэтых слоў не зразумела амаль усім навучэнцам, таму дэталёвы разбор пачынаецца з высвятлення поўнага іх зместу.

Ардынчына — асаблівы від падатку з гарадоў і валасцей ВКЛ, які ішоў на «ардынскія справы» і дыпламатыю. Складаныя ўзаемаадносіны з Крымскай, Нагайскай і іншымі ордамі патрабавалі шматлікіх матэрыяльных затрат. Так, у 1513 г. было падпісана пагадненне з перакопскім ханам, паводле якога саюз з ім і бяспека зямель дзяржавы былі купленыя цанюю і штогоднай даніны ў 6000 коп грошай (палову плаціла Польшча). Выплата ардынчыны спынілася ў канцы XVI ст.

Разабраўшы дакладнае тлумачэнне слова, высвятляем, што ў сучаснай правазнаўчай тэрміналогіі яно не ўжываецца. Відавочна, што тэрмін *ардынчыны* ўстарэлы. Успамінаем, што ўстарэлыя словы падзяляюцца на архаізмы і гістарызмы, шляхам будовы пэўных асацыяцый і лагічных ланцужоў прыходзім да высновы, што *ардынчыны* — гістарызм, прычым, як бачна з слоўнікавага тлумачэння, гэта «асаблівы від падатку», таму падаткі былі розных відаў. Значыць, можна зрабіць і такое ўдакладненне, што многазначнае слова *нада-так* падпала пад частковую гістарызацыю адным з сваіх значэнняў (*ардынчыны*).

Баброўнікі — катэгорыя сялян-слуг, якія займаліся паляваннем на баброў, здабывай футра, аховай бабровых тонаў і інш.

Высвятляем, што далены тэрмін — гістарызм, таму што адышлі ў нябыт і сяляне-слугі і спецыяльна паляваны на баброў. Як бачым, не маючы сучасных адпаведнікаў актыўнага ўжывання, гістарызмы з'яўляюцца адзінымі абазначэннямі былых паняццяў і прадме-таў. Таму ў навуковых і белетрыстычных творах, дзе апавядацца праз розныя перыяды жыцця нашай краіны, гістарызмы перш за ўсё выконваюць намінацыйную функцыю. У прыведзеным пераліку тэрмін *ваглока* таксама з'яўляецца гістарызмам.

Пад прапэс архаізацыі падпалі наступныя з названых намі тэрмінаў *везенне, віж, выведанне*, таму што архаізмы — гэта словы, якія абазначаюць добра вядомыя прадметы і паняцці, што зараз называюцца іншымі, сінанімічнымі словамі. Адпаведна *везенне* — гэта ў сучаснай юрыдычнай тэрміналогіі *зьявление, турма, астрог; віж — следчы; выведанне — папярэдняе следства*.

На нашу думку, праца з тэкстамі па спецыяльнасці з такім лексічным напайненнем вельмі карысная для студэнтаў. Такім чынам пашыраецца круггляд асобы, замацоўваюцца пэўныя набыткі тэрміналагічныя і, у рэшце рэшт, павышаецца агульнаінтэлектуальны ўзровень навучэнцаў.

У юрыдычных тэкстах сустракаюцца ўстарэлыя словы і выразы, тлумачэнне якіх студэнтам імкнучца «разгадаць» самі. Напрыклад, *белая галава, блізкія на кудзелі, вернік, гарачы ўчынак, гаспода, горлам караці, даравізна. Белая галава* — на думку аўдыторы, хутчэй за ўсё нешта, звязанае з упрыгожаннем на галаве. Так яно і аказалася

на самой справе: назва гэтая пайшла ад народнага звычайна завязваць на галаве белую хустку, што звычайна рабілі жанчыны, таму тэрмін *белая галава* азначаў нявеста, жанчына. У тэрміналагічным словазлучэнні *блізкія на кудзелі* «кляночавым» для навучэнцаў стала слова *кудзеля*, а ў сувязі з тым, што ў большасці выпадкаў дачыненне да кудзелі мелі жанчыны, значыць змест тэрміну звязаны з жаночай лініяй, аказалася, што тлумачэнне ў значнай ступені адпавядае рэаліям тагачаснага жыцця: *блізкімі на кудзелі* зваліся родзічы па мацярынскай лініі.

Вернік, даравізна і гаспода — у гэтых словах-тэрмінах за аснову пры тлумачэнні быў узяты спосаб падбору аднакарэнных слоў, блізкіх разуменню сённяшніх студэнтаў: *вернік* — ад вера, верыць; *даравізна* — ад дар, дарунак; *гаспода* — ад гаспадар. Як высветлілі студэнты па слоўнікавых тлумачэннях, іх здагадкі і прадугледжаны амаль пацвердзіліся, у цэлым супадзенні даволі значныя: *вернік* — гэта асоба, якой даваралі выстулаць у судах ці ўдзельнічаць у іншых справах ад імя даверніка (у сучаснай тэрміналогіі гэта *давераная асоба*); *даравізна* — падараваная маёмасць (у сучаснай тэрміналогіі гэта на-бліжана да *спадчынай маёмасці*); *гаспода* — пастаялы двор (сучасная тэрміналогія гэты тэрмін вывела з ужытку, ён стаў гістарызмам). Зусім лёгка навучэнцы высветлілі значэнне тэрміналагічнага словазлучэння нават без слоўніка, *горлам караці*, адзначыўшы, што гэта прымяненне смяротнага пакарання праз павешанне.

Вышэй было адзначана, што праца з тэкстамі па спецыяльнасці — даволі значыма частка ў курсе «Беларуская мова. Прафесійная лексіка», асабліва для студэнтаў нефілалагічных спецыяльнасцей, у далезным выпадку юрыстаў з аднаго боку, заданні на прафесійных тэкстах прымушаюць навучэнцаў пашыраць запас і агульнаўжывальнай, і тэрміналагічнай лексікі беларускай мовы, вымагаюць дасканала засвоіць правілы карыстання слоўнікамі (у першую чаргу тлумачальнымі, этымалагічнымі, перакладнымі і арфаграфічнымі).

Па-другое, аналізуючы і перакладаючы юрыдычныя тэксты, студэнты вывучаюць гісторыю прававой культуры народа, параўноўваюць юрыдычна-прававыя дакументы розных часоў існавання з пункту гледжання пэўных лексічных і тэрміналагічных асаблівасцей. Усё гэта, несумненна, спрыяе павышэнню агульнаінтэлектуальнага ўзроўню асобы і дае ёй усе падставы ганарыцца багатай гісторыяй, культурай і мовай свайго народа.

Н. М. Ступчык (Мінск)

ФУНКЦЫЯНАВАННЕ ФЭСТОНІМА ДЭНЬ КАСТРЫЧНІЦКАЙ РЭВАЛЮЦЫІ Ў МОВЕ ГАЗЕТЫ «ЗВЯЗДА»

Публіцыстычная сфера выкарыстання мовы мае шэраг характэрных асаблівасцей, якія адрозніваюць яе ад іншых сфер